# DESPRE UNELE ASPECTE ALE CULTURII POLITICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA LA ETAPA ACTUALĂ

**COLAȚCHI Angela,**
*Doctor, conferenţiară universitară*
*Universitatea de Stat din Moldova*
*Facultatea Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative,*
*Departamentul Ştiinţe Politice şi Administrative*

**CZU: 32.001:321.6/.8(478)** **https://doi.org/10.5281/zenodo.7528215**

**SUMMARY**

*Taken together, political culture is a notion that reflects a very broad, multidimensional phenomenon. Taken together, political culture is a notion that reflects a very broad, multidimensional phenomenon. This notion helps us to understand and appreciate real political spaces. Political culture can "narrow or widen the realm of its real existence." And the existing political system is based on that kind of political culture that prevails under the given conditions. The experience of the industrial states shows that in the projects of modernization of the society their governing circles necessarily take into account the degree of ideologization of the conscience, the way in which social equity and other value orientations were understood. The modernization of these states was based, both on the achievements of world social thought and on the traditions of their own culture, on the cultural heritage, taking into account the particularities of the nation's mentality. It is important to cultivate a rationalist thinking necessary for the process of modernization of our society, it is important, we believe, to propagate more intensely the ideas related to rational, moderate economic behavior. Compulsory general economic training of the masses is needed, in the realization of which an important role belongs to such social institutions as trade unions, entrepreneurs' associations, the media.*

Perioada de trecere a Republicii Moldova de la un regim politic totalitar la un regim politic democratic este însoțită nu doar de modificări structurale, ci şi de o mulțime de schimbări la nivelul culturii politice. Or, în acest răstimp, în perioada de tranziție în Republica Moldova, putem afirma că este instaurat un regim politic democratic. Dar el este încă departe de caracteristicile unei democrații consolidate. În privința democrației ne aflăm, până în prezent; într-un punct de echilibru instabil. Avem în faţa noastră o variantă bună (dezirabilă) şi două proaste. Cea bună poate fi amplificată prin maximalizarea în continuu a democrației, instituțiilor democratice și integrarea europeană. Cele proaste pot fi: eşuate în autoritarism şi democrația "de vitrină". Democrația de "vitrină" are toate instituțiile unui regim democratic, dar nu le folosește decât minimal iar uneori deloc. Am câștigat prin ieșirea din totalitarism o democrație minimală. Oprirea în acest punct comportă riscul alunecării într-un regim autoritar în conţinut deşi cu ritual democratic.

Există o serie de cercetători care consideră cultura politică ca un fenomen al conștiinței politice sau chiar un fel de abstractizare care servește la explica-

rea comportamentului oamenilor. Alături de ei sunt și politologi care caută să depășească conștiința politică și să asocieze cultura politică cu „comportamentul" oamenilor, pe care ei îl numesc politic. De exemplu, ei spun: „Dacă ne limităm la orientările politice, atunci cultura politică va fi considerată numai în cadrul conștiinței politice. Prin urmare, conceptul modern de cultură politică combină conștiința politică și comportamentul politic." [1, 16-17].

Un alt grup de cercetători, încercând să dezvăluie esența culturii politice, se concentrează doar pe comportament. Cultura politică este interpretată de ei ca ceva tipic în acest comportament, ca model, model, formă etc. De exemplu, se susține că cultura politică poate fi definită ca un set de modele și forme de comportament în sfera publică care sunt tipice pentru un anumit grup de oameni (societate), întruchipând ideile lor valorice despre conținutul și scopurile dezvoltarea lumii politicii și fixarea normelor și tradițiilor relației dintre stat și societate. În acest caz, cultura politică este legată nu atât de politică, căreia îi aparține prin natură, cât de comportamentul oamenilor, de parcă ar fi o cultură comportamentală. Întrebarea apare în mod firesc: este corect să reducem cultura politică la cultură comportamentală? Sunt aceleași fenomene? Aici este, de asemenea, important de luat în considerare faptul că comportamentul, dacă este luat în considerare în contextul diferitelor tipuri de activitate socială, are un anumit „defect", și anume: comportamentul este asociat cu psihicul individual. Comportamentul ca fenomen se naște din reacția mentală a individului la circumstanțe externe și reflectă scopurile, motivele unei persoane sau reflexele, instinctele unui animal etc.

Spre deosebire de politică și activitățile sale, comportamentul uman nu este în exclusivitate un fenomen social-de grup. Chiar dacă vorbim despre un grup de oameni, despre trăsături tipice și repetitive pentru ei, despre psihologia de masă, atunci în acest caz, comportamentul oamenilor va fi determinat de percepția lor specială, mentală, a circumstanțelor externe. Acest comportament poate servi ca un indicator al culturii comportamentale de grup. Dar principalul lucru este că cultura comportamentală și cultura politică aparțin unor tipuri diferite de cultură. Cultura politică este rezultatul unui tip special de activitate socială, și anume: activitatea politică, care, spre deosebire de comportament, este determinată nu deloc de psihicul uman, ci de modul în care funcționează cutare sau cutare instituție politică și modul în care este folosită puterea politică. Activitatea politică, în esența ei, constă în folosirea puterii politice, al cărei purtător este o instituţie politică. Prin urmare, politica și cultura ei (cultura care îi aparține) nu poate fi în niciun caz nici un fenomen, nici un rezultat al comportamentului. Pe lângă conștiința politică și „comportamentul politic", cercetătorii includ și alte fenomene în cultura politică, încercând să dezvăluie structura acesteia în același timp. De exemplu, ei spun: „Din punct de vedere structural, cultura politică include: cultura conștiinței politice (credințe politice, valori, tradiții, obiceiuri, norme), cultura comportamentului politic (modele de participare politică și activitate politică)

și cultura funcționarea instituțiilor politice (cultura procesului electoral, cultura adoptării și implementării deciziilor politice și cultura reglementării conflictelor sociale). [2, 112].

Putem accepta ideea că cultura politică poate include cultura altor fenomene. Totuși, acest lucru este posibil numai dacă aceste fenomene însele fac parte din ființa politică și servesc ca componente ale acesteia. De exemplu, viața politică ca fenomen servește ca formă de funcționare a organismului politic și conține mecanismul formării politicii. Astfel, viața politică constituie o componentă necesară și un mod inițial de existență politică. Cultura politică este un fenomen politic special care reflectă tehnologia formării politicilor și, ca și politica însăși, există în mod obiectiv. Cultura politică este cea mai importantă componentă a vieții politice, care conține regulile stabilite de oameni pentru luarea deciziilor social-almente semnificative. politică este un fel de cultură socială și esența ei trebuie căutată în societate. Cultura politică este un subtip de cultură socială.

Societatea moldovenească contemporană se caracterizează printr-o cultură politică fragmentată, mozaică şi conflictuală atât în aspectul deosebirilor dintre exponenții sau purtătorii ei, cât şi în ceea ce privește modalitățile de exprimare şi funcționare a ei. Pentru o astfel de cultură e specifică starea de sciziune, lipsa unui acord între purtătorii diferitelor subculturi în ce privește valorile fundamentale, idealurile şi scopurile urmărite, structura şi regimul politic existente în societate. Concomitent acest tip de cultură politică se caracterizează şi prin izolare socială, prin lipsa încrederii între diferite grupuri şi categorii sociale, între elite şi mase. Iar aceste reflectă diverse stări evidente de conflict şi de mari tensiuni sociale care generează instabilitate politică în societate.

O trăsătură caracteristică a oricărui sistem politic, este apariția situațiilor de criză la toate etapele ciclului său vital – geneză, creștere, maturitate, descreștere. Criza sistemelor democratice nu se manifestă în egală măsură în toate statele democratice, dat fiind faptul că există mai multe feluri de democrații. D. Pavel susține, că contează vechimea democrației şi continuitatea ei. Diferența dintre democrațiile ”primului val” şi „democrațiile celui de-al treilea val” este enormă, mai ales dacă cele din prima categorie sânt democrații bicentenare, iar cele din ultima au la activ doar trei-patru cincinale neconvingătoare şi în istoria lor s-au confruntat cu câteva schimbări de regim politic. Iar dacă unul dintre regimurile pe care le-au cunoscut anterior a fost un regim comunist totalitar, este clar că ele au pornit în cursa democratizării cu un handicap complex. Pentru acestea din urmă este cel mai complicat să facă faţă triplei crize (n.a. politice, economice, geopolitice), întrucât ele se află într-o veșnică tranziție. Eterna tranziție este de fapt o eternă criză. [3, 16-17].

Instituțiile democratice din Moldova au apărut în criză, şi vor fi consolidate ca rezultat ai depășirii acesteia. La moment, putem constata, dat fiind faptul că suntem o societate tranzitorie, că starea de criză politică este una din formele pro-

cesului politic din Moldova, iar printre cauzele acestuia putem enumera nivelul de cultură politică ai actorilor politici, abuz de putere, schimbarea situației politice, presiuni din partea concurenților, felul în care are loc divizarea şi partajarea puterii, riscurile şi vulnerabilitățile sistemului politic, instabilitatea economic şi financiară, rezultat nu în ultimul rând, ai nefinalizării proceselor de împroprietărire, care la rândul său contribuie la instabilitate socială.

Este cunoscut faptul că libertatea politică e posibilă atunci, când e prezentă şi cea economică. Legătura dintre piața liberă şi principiul autonomiei individului şi poporului e evidentă într-o societate deschisă, deoarece ea duce direct la stabilirea principiilor democratice. Actualmente reorganizarea politică şi criza economică nu numai că nu favorizează dezvoltarea autonomiei cetățeanului, ci mai curând o inhibă, supunând-o zilnic preocupării privind grija față de viitorul copiilor. Dominarea dispozițiilor de neliniște, pesimism, dezamăgire nu pot să stimuleze ridicarea economiei, sau activismul politic. În atare condiții societatea e mai greu de guvernat, ea fiind predispusă metodelor extremale de rezolvare a problemelor şi a unui comportament irațional. Factorii tensiunii sociale se multiplică în dependență de aprofundarea crizei economice. Cetățenii Republicii Moldova încep să conştientizeze, că de satisfacerea necesităților materiale, sociale, politice, spirituale etc. ale sale nici guvernul şi nici alte structuri de stat nu se vor ocupa. Problemele de viață în așa condiții devin probleme personale ale fiecăruia şi cer să fie soluționate doar de individ. Astfel problemele comportamentului politic indirect s-au plasat în urma problemelor cotidiene.

La momentul actual nu putem să constatăm că s-au atins succese mari în ceea ce priveşte consolidarea democrației în țara noastră. Există diverse cauze care pot explica acest fapt. După cum scriu I.Sandu şi T. Spinei, cea mai importantă cauză considerăm că constă în incongruența dintre structura politică şi cultura politică a societăţii. Structura politică a societăţii din Republica Moldova este adecvată normelor societăţii democratice cărei îi corespunde o cultură politică participativă, în cel mai rău caz, o cultură politică dependent-participativă. Analiza culturii politice a societăţii noastre permite să o caracterizăm ca o cultură politică parohial-participativă. [3, 98].

Analiza culturii politice a societăţii noastre, scriu autorii citați, permite să o caracterizăm ca o cultură politică parohial-participativă. Vorbind despre cultura politică a societăţii moldoveneşti, în primul rând, ne referim la orientările politice ale majorității membrilor societăţii, la atitudinile lor faţă de sistemul politic şi componentele lui instituționale, ce prezintă cunoştințele, sentimentele şi atitudinea populației față de instituțiile sistemului politic. Oamenii sunt înrolaţi în cultura politică la fel cum sunt socializaţi în roluri non-politice şi sociale. Conflictele culturii politice au mult comun cu alte conflicte culturale, iar procesele de aculturare politică sunt mai uşor de înţeles dacă le vedem în lumina rezistenţelor şi a tendinţelor de încorporare ale schimbării culturale în general. [4, 98].

Pînă nu demult cultura politică a unei bune părți a membrilor societății din Republica Moldova aproape cu nimic nu se deosebeşte de cultura politică parohială a societăţii totalitare din perioada sovietică, caracterizată printr-un nivel redus de dezvoltare a individualităţii, interesului minimal, pe alocuri lipsa acestuia, față de politică, atitudini de supunere oricărui centru de putere reală, mentalitate extrem de ideologizată, ignorarea și opunerea totală față de părerile netradiționale, intoleranță față de tot ce nu se încadrează în propriile viziuni, competenţă redusă în problemele conducerii statului, nihilism în problemele de drept şi poziţii civice subdezvoltate.

Astfel obținem o confirmare a celor trasate de G.Almond şi S.Verba, că şi formele de guvernământ de pe scară mare şi mai diferenţiate au culturi politice predominant parohiale. Parohialismul relativ pur este mai pronunțat în societăţile tradiţionale mai simple, în care specializarea politică este minimă. În sistemele politice mai diferenţiate este probabil ca parohialismul să fie mai degrabă afectiv decât cognitiv. Or, majoritatea membrilor societăţii moldoveneşti sunt conştienţi în mod vag de existența statului, regimului politic, dar sentimentele lor față de aceasta sunt nesigure sau negative, iar statul nu internalizează norme care ar influenţa dezvoltarea culturii politice a societăţii.

Dezvoltarea culturilor politice în ţările democrațiilor avansate, scriu autorii citați, demonstrează că orientările politice parohiale, dependente şi participative s-au combinat, s-au contopit unele în altele, ori s-au angrenat în indivizii, care compun corpul politic. Astfel, chiar structurile politice congruente cu culturile politice predominant participative includ atât componente dependente (de supunere), cât şi parohiale. Interfecţiunile proceselor de socializare politică, preferinţele personale şi limitizarea politică de inteligenţă sau în oportunităţile de a învăţa vor continua să producă dependenţi şi parohiali chiar şi în democraţiile solide şi stabile. De aici rezultă că este necesitate de a dezvolta membrilor societăţii simultan orientări politice de output (dependente) şi input (participative). Problemele se leagă de penetrarea (interpătrunderea, intersectarea) elementelor culturii politice parohiale, fără a distrage caracteristici de output (ale culturii politice dependente) spre conştientizarea orientărilor de input (ale culturii politice participative).

Schimbările în structura politică se desfăşoară cu mult mai uşor decât implementarea noului tip de cultură politică. Formarea unei culturi politice participative la membrii societăţii moldoveneşti este un lucru destul de dificil. Incongruența dintre structura instituţiilor politice noi şi cultura politică veche provoacă situaţii de criză, conflicte politice şi sociale. În aceasta ordine de idei ne ciocnim cu un fenomen destul de interesant, pe care-l observăm în ultimul timp atât în Republica Moldova, cât și în alte state post-sovietice în comportamentul și cultura politică a unui segment din populație nostalgică de URSS. Este vorba de fenomenul *resentimentului*.

Termenul de „resentiment” a fost introdus în circulația științifică de către F. Nietzsche și a fost folosit de acesta în lucrarea sa„Despre genealogia moralei” pentru critica „moralei societății contemporane”. „Resentimentul” este tradus din franceză ca indignare, răzbunare care apare în rândul oamenilor slabi (sclavi) față de oamenii care stau pe „treptele superioare” ale scării, bazată pe sentimentul propriei inferiorități. Potrivit lui F. Nietzsche, resentimentul a apărut în Europa ca un „complex de emoții negative” ca un val de ură, de amărăciune împotriva reformelor din secolele XVI-XVII, menită să convertească creștinismul catolic. [6, 298].

Potrivit lui F. Nietzsche, formarea resentimentelor este precedată de conștientizarea de către subiect a unei poziții scăzute în ierarhia societății. Prin această conștientizare, apare sentimentul de rușine, disperare, atunci apare mânia, cauzată de un sentiment de umilire a propriei demnități. Revenirea repetată la emoțiile negative contribuie la formarea invidiei, urii, care se transformă treptat într-o dorință de răzbunare, definind un obiect de răzbunare. În cazul în care un subiectul este convins că cei din afară sunt vinovați de dezordinea lui, sărăcia: guvernul, angajatorul, iar răzbunarea lui este îndreptată asupra lor, se formează un model extravertit de resentiment. În cazul în care subiectul social este conștient de propria sa inferioritate, lipsa de valoare în compararea cu ceilalți, recunoscându-și propria inadecvare, lipsă de voință și aspirație pentru a schimba propria viață în bine, furia și ura sunt îndreptate către tine, formând modelul introvertit de resentiment. În ambele cazuri, există o deformare a valorii, a sistemelor de valori şi are loc schimbarea comportamentului subiecților.

Pentru o analiză mai profundă a fenomenului resentimentului este oportună trecerea în revistă a contribuției certătorului german Max Scheler la tema în cauză. E adevărat, anume Nietzsche introduce în uzanța științifică conceptul de „resentiment”, dar nu pe deplin dezvăluie însuși mecanismul de transformare a resentimentelor într-o forță socială puternică capabilă să creeze mișcări sociale, generează coduri morale și schimbă structura societății. În înțelegerea lui Scheler resentimentul este un complex pe termen lung de experiențe negative, care „apare ca urmare a interzicerii sistematice a exprimării anumitor mișcări și afecte mentale care sunt normale în sine” [7, 13]. Drept obiect al dorințelor subiectului perturbat sunt resurse limitate: venitul, puterea, prestigiul, educația, frumusețea naturală, sănătatea, intelectul, trăsături ereditare de caracter, succesul etc. Scheler consideră răutatea, invidia, ura, răzbunarea, gelozia, ostilitatea etc. ca fiind principalele impulsuri emoționale care nu au nicio cale de ieșire. Oamenii jigniți pun la cale un plan de răzbunare, dar sunt incapabili să-l ducă la îndeplinire.

Sentimentele de invidie, răzbunare, furie au nevoie de o de ieșire, iar oamenii au nevoie de ameliorare a stresului. Acest lucru poate fi executat, după Scheler, cu ceea ce el numește „iluzia valorii”. Există o „întoarcere a privirii evaluatoare”, atenția lui este îndreptată către o valoare opusă celei inițiale sau, în

orice caz, uneia ierarhic inferioare. Totuși, „ordinea ierarhică apriori a valorilor” nu este formată din înclinațiile și aspirațiile oamenilor, ci există în mod obiectiv. Ca urmare, negativismul se transmite de la oameni sau lucruri concrete direct la valori. Dacă resentimentele îmbrățișează mase mari de oameni, atunci treptat „un sentiment de valoare inversată formează baza „moralității care acționează”, dobândește puterea unui etos social și este transmis prin tradiții, sugestie, educație și educație” [7, p. 52]

Prin implicarea conceptului de „resentiment” pot fi explicate evenimente, printre care, în primul rând, trebuie distinse diverse forme de conflicte și fenomene social periculoase: războaie, revoluții, terorism, discriminare etnică și rasială, comportament deviant, manifestări de nemulțumire socială, luptă de clasă, acțiuni de opoziție și protest, acțiuni distructive, trădare1 etc. Toate aceste evenimente sunt însoțite de diferite grade de violență vizibilă, agresivitate și ură, pe care Scheler le considera „simptome” de dezvoltare a resentimentelor. După Scheler, grupurile sociale infectate cu resentimente, pentru a-și legitima noua moralitate, caută dezvoltând anumite ”temeiuri teoretice”, etice, să justifice depășitea cadrului legal existent, să justifice comportamentul agresiv. Așa la moment observăm apariția unor a.n. teoriile posibile care dovedesc pseudoștiințific societății meritele unei noi structuri de valori și necesitatea implementării acesteia prin reîntoarcerea la statutului pe care-l aveau unele grupuri etnice în URSS.

Cercetătorul ucrainean Tamara Hundorova în lucrarea ”Cultura de tranzit și resentimentul post-colonial” examinează situația creată prin prisma literaturii. Ea afirmă că literatura post-sovietică este complet plină de resentimente. Deconstrucția și inversarea valorilor ocupă un loc semnificativ în ea. Marcheri ai culturii de tranzit post-sovietice devin atare fenomene ca sunt despărțirea de la URSS, revizuirea și rescrierea istoriei, invidia față de Occident și resentimentele față de acesta, încercările de a scăpa de „orientalism”, precum și o pluralitate de personificări și identificări. [8]

Deși mai există încă dezbateri cu privire la faptul dacă poate fi aplicată abordările bazate pe critica post-colonială la analiza literaturii și culturii post-sovietice (și asupra altor laturi ale vieții sociale), se poate argumenta că modelele post-coloniale pot explica în mare măsură logica tranziției post-sovietice. Mai mult, această tranziție poate fi urmărită nu numai în raport cu istoria sovietică, ci și în raport cu Occidentul. Resentimentele determină în mare măsură evaluarea atât a trecutului sovietic, cât și a lumii occidentale, care adesea de către purtătorii nostalgici de URSS este privit ca ceva străin – deci negativ, dușmănos.

Conceptul de „resentiment” explică o varietate de procese - de la relația dintre un sclav și un stăpân, până la războaie religioase, conflicte de generații, poziția femeii într-o familie și societate, relația copii - părinți, revoluții, revolte, războaie și schimbări ale stilurilor culturale. Având în vedere, că în resentiment există și un potențialul creativ semnificativ , care servește drept mod și armă de

autoafirmare a celor slabi în relațiile cu cei puternici, dar partea leului totuși în acest conglomerat de sentimente este prezența componentei distructive, prin care este interesant să îl folosim și pentru a analiza conștiința colonială, care, metaforic vorbind, atrage atenția colonialistului și îl întoarce înapoi, în aria fostului status quo.

**BIBLIOGRAFIE**


1. Политология. Под ред. В.И. Буренко, В.В. Журавлёва. М., 2005.
2. Glazunova N.I. Gosudarstvennoe upravlenie kak sistema. M., 2001.
3. Pavel D. Democraţia bine temperată. Studii instituţionale. - Iaşi, Polirom, 2010.
4. Sandu I. Spinei T. Corelaţia dintre structura şi cultura politică în procesul democratizării societăţii moldoveneşti. MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), 2009, nr.2 (XLV).
5. Ibidem .
6. Ницше Ф. К генеалогии морали // Ницше Ф. Сочинения : в 2 т. Т. 2. М., 1990.
7. Шелер М. Ресентимент в структуре моралей/ Пер. с нем. А.Н.Малинкина; Под общ. ред. Л.Г.Ионина. СПб.: Наука, Университетская книга, 1999.
8. T. Hundorova. Transitional Culture and Post-Colonial Ressentiment*, citat după* https://www.nlobooks.ru/magazines/novoe_literaturnoe_obozrenie/144_nlo_2_2017/article/12449/ *(accesat la 20.05.2022)*